

PROJEKTĄ IŠ DALIES FINANSUOJA
EUROPOS SĄJUNGA
Europos fondas trečiųjų
šalių piliečių integracijai

Kai kurių projekto rezultatų apibendrinimai

*Projektas „Trečiųjų šalių integracijos į Lietuvos darbo rinką
galimybių vertinimas, informacijos apie šią tikslinę grupę
kaupimas ir palyginimas“ (projekto Nr. EIF/2009/3/18/RM/1)*

TURINYS

**I. Projekto įgyvendintų veiklų galutinių išvadų suformavimas
Trečiųjų šalių piliečių tyrimo pagrindinės išvados**

II. Pagrindinės palyginamosios analizės išvados

III. Analizės rezultatų išvados remiantis oficialiais duomenų šaltiniais

IV. Besimokančiųjų trečiųjų šalių piliečių tyrimo išvados ir apibendrinimai

I. PROJEKTO ĮGYVENDINTŲ VEIKLŲ GALUTINIŲ IŠVADŲ SUFORMAVIMAS

Projekto veiklų galutinių išvadų suformavimas buvo atliekamas remiantis jo realizavimo eigoje gautais esminiais rezultatais ir išvadomis (apibendrinimais). Galutinės projekto išvados atspindi ne tik tyrimų, bet ir analizės rezultatus remiantis oficialiais duomenų šaltiniais. Be to, formuojant išvadas buvo taip pat pasiremta atskirų analitikų pastebėjimais.

Trečiųjų šalių piliečių tyrimo pagrindinės išvados

Išsilavinimas, kvalifikacija ir kalbos žinios

1. Patirtis rodo, kad geras profesinis pasirengimas užtikrina geresnes individų įsidarbinimo galimybes. Atskirų profesijų gerų darbuotojų trūkumas verčia darbdavius dairytis kvalifikuotų darbininkų ir specialistų svetur. Apklausos rezultatai liudija, kad į Lietuvą iš trečiųjų šalių atvyksta kvalifikuota darbo jėga. Daugiausiai tai darbininkiškas profesijas turintis asmenys - tarp įsidarbinusių tyrimo dalyvių jų buvo apie keturi penktadaliai.

2. Tyrimo duomenimis, profesinį išsilavinimą turėjo kas penktas įsidarbinęs trečiųjų šalių pilietis, specialų vidurinį, aukštesnįjį išsilavinimą ar buvo baigę technikumą – beveik šeši dešimtadaliai apklaustųjų. Apytikriai kas penktas trečiųjų šalių pilietis turėjo aukštąjį išsilavinimą. Dalis aukštąjį išsilavinimą turinčių trečiųjų šalių piliečių, siekdami aukštesnio atlyginimo, gali užimti darbininkiškoms profesijoms skirtas darbo vietas. Vienas iš veiksnių, galintis paskatinti atvykti aukštąjį išsilavinimą turinčius trečiųjų šalių specialistus į Lietuvą, – „Mėlynosios kortelės“ galiojimo perspektyvos.

3. *Galima teigti, kad kalbos žinių stoka yra bene esminė specifinė trečiųjų šalių piliečių adaptacijos šalies darbo rinkoje problema.* Tyrimas rodo, kad be gimtosios kalbos, kitomis kalbomis moka ar gali susikalbėti didžioji dauguma (beveik 80 proc.) respondentų. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad 20 proc. trečiųjų šalių piliečių *nenurodė*, kad gali susikalbėti kita (ne gimtąja) kalba. Tai liudija apie nepakankamą dalies Lietuvoje dirbančių trečiųjų šalių piliečių užsienio kalbų mokėjimą. Kita vertus, patirtis rodo, kad tikslinės grupės poreikis kalbų žinioms užsienio šalyse būna pakankamai aukštas, nes tai padidina jų integracijos darbo rinkoje galimybes. Mūsų tyrimo duomenimis, anglų kalba galėtų susikalbėti apytikriai kas trečias trečiųjų šalių pilietis,

rusų – kas antras. Nors tarp kitų kalbų vyrauja rusų kalba, tikėtina, kad turinčių anglų kalbos žinių asmenų dalis perspektyvoje turėtų išaugti.

4. Esant laisvai pasirinkimo galimybei, didžiausia dalis trečiųjų šalių piliečių įsidarbintų pakartotinai Lietuvoje (mūsų šaliai teiktų prioritetą net 62 proc. apklaustųjų). Nepaisant žymių egzistuojančių darbo rinkų skirtumų atskirose šalyse, Lietuvoje didelę įtaką turi jau susiformavę ryšiai tarp trečiųjų šalių piliečių ir juos įdarbinusių institucijų, nors ekonominės krizės įtaka gerokai sumažino užimtumo patrauklumą mūsų šalyje.

Parama trečiųjų šalių piliečiams

1. Dauguma darbdavių turi palyginti mažai žinių apie atskirus ES ekonominės migracijos ar trečiųjų šalių piliečių įdarbinimo reguliavimo dokumentus. Tačiau atvykę į Lietuvą dirbti trečiųjų piliečiai daugiausiai susilaukė konkrečios ir konstruktyvios paramos būtent iš darbdavių. Ypač svarbi darbdavių pagalba apklaustiesiems suteikiant informaciją apie įsidarbinimo galimybes bei apsirūpinant pinigais iki jie įsitvirtins darbo rinkoje (šias paramos priemones paminėjo 61 ir 63 proc. apklaustųjų). Darbdavių pagalbą, priklausomai nuo konkrečios paramos priemonės atvejo, paminėjo 53-63 proc. apklaustųjų. Taigi darbdavių pagalbos indėlis visais atsakymų atvejais buvo pakankamai reikšmingas.

2. Objektiviai vertinant, didžiausią pagalbą trečiųjų šalių piliečiams suteikia suinteresuoti jų įdarbinimu darbdaviai. Nors privatus verslas turi tiesioginių interesų įdarbinti tikslinės grupės atstovus, valstybinių institucijų indėlis integruojant juos į darbo rinką galėtų būti gerokai svaresnis.

Esminių atskirų trečiųjų šalių piliečių įsidarbinimą skatinančių ir ribojančių priežasčių įvertinimas, jų integracijos perspektyvos

1. Bene esminė priežastis, skatinanti trečiųjų šalių piliečius migruoti į Lietuvą, yra galimybė užsidirbti lėšų jų poreikiams patenkinti. Šios galimybės realizavimo pinigine išraiška – *darbo užmokestis*. Tačiau žinios apie trečiųjų šalių piliečių uždarbį yra gana apytikrės, nes tai yra pakankamai subtilus klausimas. Minėtas veiksnys skatina trečiųjų šalių piliečių integraciją tada, kai egzistuoja pakankamai didelės atlyginimo žirkelės tarp darbo apmokėjimo gimtojoje šalyje ir kitoje valstybėje, kur ketina įsidarbinti trečiųjų šalių piliečiai. Jau minėta, jog mūsų apklausos duomenimis, pagrindinis trečiųjų šalių piliečių įsidarbinimą skatinantis veiksnys - mažas darbo užmokestis gimtojoje šalyje.

2. Apskaičiuota, kad beveik 60 proc. trečiųjų šalių piliečių darbo užmokestis¹ buvo mažesnis nei vidutinis darbo apmokėjimas Lietuvoje. Nors didesnę darbo užmokestį gavusių asmenų buvo santykinai mažiau (apie 40 proc.) nei mažesnę, nepaisant to, bendras tyrime dalyvavusių trečiųjų šalių piliečių darbo apmokėjimas buvo apytikriai 1,24 karto didesnis nei Lietuvos vidurkis (sieki apie 2000 tūkst. Lt.). Pastarąjį faktą galima paaiškinti tuo, kad tyrimo duomenimis, apklaustųjų atlyginimo reikšmės pasiskirstė labai netolygiai. Gaunančiųjų didesnę atlyginimą rodiklio reikšmės ypač žymiai skyrėsi nuo darbo apmokėjimo vidurkio, tuo tarpu mažesnę atlyginimą gaunančių žmonių nagrinėjamo rodiklio diferenciacija buvo gerokai mažesnė.

3. Tyrimo duomenimis, tarp dirbančių trečiųjų šalių piliečių daugiausiai buvo tokių, kurių uždarbis buvo 801-1200 Lt - 39 proc. Tačiau žymiai atlyginimų vidurkį įtakoją asmenys, gaunantys daugiau nei 3000 Lt (jų skaičius siekė apie ketvirtadalį.). Kitos apklaustųjų grupės pagal darbo užmokesčio pasiskirstymą buvo gerokai mažesnės.

4. Gana daug trečiųjų šalių piliečių (70 proc.) gaudavo įvairią pagalbą iš darbdavių, kurią galima interpretuoti kaip papildomas jų pajamas. Tyrimo duomenimis, esminį dėmesį darbdaviai skyrė trečiųjų šalių piliečių būsto išlaidų kompensavimui. Antai 57 procentams respondentų buvo apmokėtos būsto išlaidos. Tai padėjo žymiai daliai trečiųjų šalių piliečių išvengti papildomų didelių išlaidų, jeigu jiems tektų būstą nuomotis savo uždirbtų lėšų sąskaita. Tai ypač aktualu didmiesčiuose, kur būsto kainos yra aukštos.

5. Bendras Lietuvos darbo rinkos patrauklumas priklauso ne tik nuo uždarbio, bet ir tikslinės grupės atstovų gyvenimo sąlygų mūsų šalyje. Tyrimo duomenimis, dauguma apklaustų trečiųjų šalių piliečių gyvenimo sąlygas Lietuvoje vertino palankiai. Iš kitos pusės, galima būtų teigti, kad laikinai įsidarbinantys trečiųjų šalių piliečiai, tarp kurių dauguma darbininkiškų profesijų atstovų, itin aukštą gyvenimo sąlygų standartų siekti neturėtų. Kita vertus, aktualesnė gyvenimo sąlygų įtaka įsidarbinantiems užsieniečiams būtų tuo atveju, jeigu respondentai siektų ir galėtų integruotis į šalies darbo rinką ilgesniam laikotarpiui.

6. Tyrimo duomenimis, apie trys ketvirtadaliai apklaustųjų palankiai vertina jų integracijos į šalies darbo rinkos galimybes ilgesniam laikotarpiui. Atsižvelgiant į tai, kad apytikriai kas dešimtas tyrimo dalyvis neturi tvirtos nuomonės dėl jo tolesnių integracijos į mūsų šalies darbo rinką perspektyvų, galima būtų teigti, kad apie 15 proc. apklaustųjų turi svarių priežasčių nutraukti darbinę veiklą Lietuvoje dėl įvairių neigiamų veiksnių įtakos.²

¹ Tyrime buvo naudotas darbo užmokesčio rodiklis atskaičius mokesčius (į rankas).

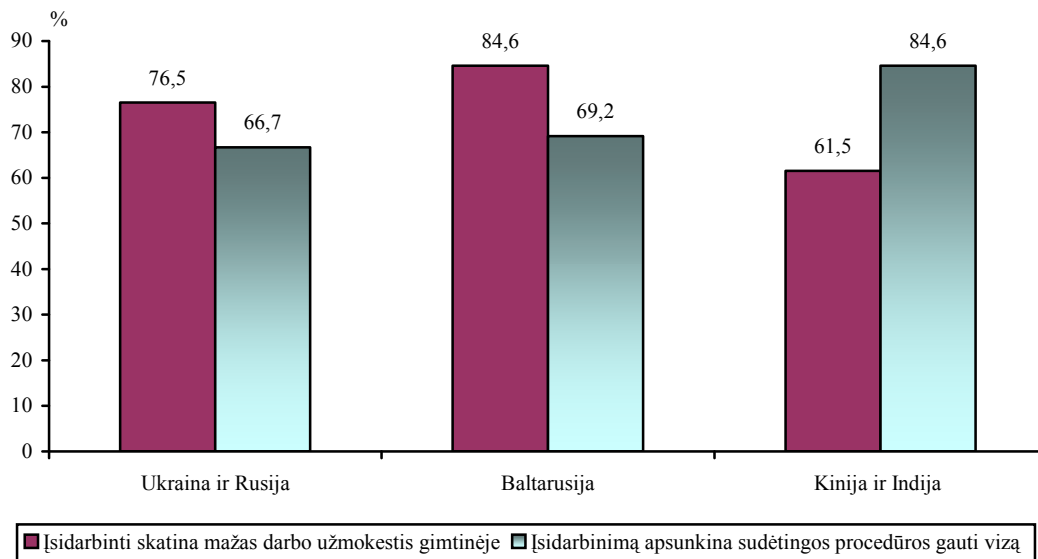
² Apskaičiuota remiantis apklausos duomenimis.

Iš jų vertėtų išskirti pagrindines specifines problemas (priežastis) - nepalankios teisinės aplinkybės, nekvalifikuotas darbas, sunkios darbo sąlygos, svetima kultūrinė aplinka.

7. Apibendrinant statistinius duomenis, galima teigti, kad pagrindinis trečių šalių piliečių įsidarbinimą skatinantis veiksnys - mažas darbo užmokestis gimtojoje šalyje, pagrindinis ribojantis - sudėtingos procedūros gaunant darbo vizą. Skirtingų trečiųjų šalių piliečiai šiuos veiksnius išskyrė dažniausiai. Tačiau būtina pažymėti, kad egzistuoja tam tikri nuomonių skirtumai pagal trečiųjų šalių piliečių kilmės šalis. Didžiausias stebimas piliečių nuomonių atotrūkis stebimas tarp Kinijos ir Indijos piliečių (net apie 15 procentinių punktų). Labiausiai nepatogumus dėl sudėtingų procedūrų išduodant darbo vizą jautė didžiųjų Azijos valstybių (Kinijos ir Indijos) piliečiai. Slavų kilmės piliečiai dažniausiai akcentavo, kad įsidarbinti Lietuvoje juos skatino žemas darbo užmokestis gimtojoje šalyje. Pastarasis veiksnys Kinijos ir Indijos piliečiams buvo mažiau reikšmingas (žr. I.1 diagramą).

1.1 diagrama

Pagrindinių trečiųjų šalių piliečių įdarbinimą įtakančių veiksnių pasiskirstymas pagal jų kilmės šalis. Apklaustųjų nuomonių pasiskirstymas (%)

8. Kalbant apie trečiųjų šalių piliečių įsidarbinimo perspektyvas, galima teigti, kad jų pačių poreikis įsitvirtinti mūsų šalies darbo rinkoje išaugo. Todėl jų skaičius tarp užimtų šalies darbuotojų bent jau formaliai turėtų gausėti. Be to, nepaisant problemų, su kuriomis susiduria įsidarbinantys asmenys, dauguma apklaustųjų trečiųjų šalių piliečių esamą integracinę aplinką mūsų šalyje vertina gana palankiai. Nepaisant itin skaudžių

ekonomikos sunkmečio pasekmių bei dažnai pasitaikančių teiginių, jog Lietuvos darbo rinka yra nepatrauki tikslinės grupės atstovams, absoliuti dauguma jau įsidarbinusių trečiųjų šalių piliečių norėtų pasilikti Lietuvoje ilgesniam laikotarpiui. Apibendrinant atliktus skaičiavimus galima teigti, kad 87 proc. apklaustųjų norėtų pasilikti Lietuvoje dirbti ilgesniam laikotarpiui, 8 - proc. visam laikui. Integracijos į šalies darbo rinką galimybes ilgesniam laikotarpiui palankiai vertina 74 proc. visų apklaustųjų.

II. PAGRINDINĖS PALYGINAMOSIOS ANALIZĖS IŠVADOS

1. Palyginamosios analizės rezultatai dinamikoje rodo, kad trečiųjų šalių piliečių informuotumo lygis apie įsidarbinimo galimybes ir konkretų darbinės veiklos turinį buvo aukštas. 2010-2011 m. tyrimo duomenimis, žinių apie šiuos dalykus pagausėjo. Tačiau negalima nepastebėti, kad visos žinios apie esamą aplinką buvo daugiau vienpusiškos. Apklaustieji menkai teišmanė apie gyvenimo sąlygas ir paslaugas, vietos gyventojų tradicijas bei kultūrinę aplinką.

2. Tyrimo duomenimis, vyraujantis ryškus trečiųjų šalių turimos informacijos apie įsidarbinimo galimybes ir konkretų darbinės veiklos turinį prioritetą rodo gana vienpusę jų integraciją į socialinę aplinką. Pastarąjį faktą galima objektyviai paaiškinti tuo, kad laikinai įsidarbinantys trečiųjų šalių piliečiai gauna trumpalaikes darbo vizas ir tai nėra sietina su platesne ilgalaikės socialinės integracijos plėtra. 2010 m. sumažėjo trečiųjų šalių piliečių, kurie prieš atvykdami į Lietuvą turėjo žinių apie darbo ir gyvenimo sąlygas bei socialinę – kultūrinę aplinką (t.y. vertindami situaciją pasirinko atsakymą „taip“).

3. Iš kitos pusės, 2009-2011 m. apklausų duomenys rodo, kad gyvenimo sąlygų vertinimo požiūriu situacija pablogėjo. Gerokai išaugo trečiųjų šalių piliečių, vertinančių gyvenimo sąlygas vidutiniškai (nuo 31 iki 42 proc.) ir sumažėjo vertinančių gerai (nuo 62 iki 47 proc.). Tai rodo, jog tikslinės grupės atstovai gyvenimo sąlygas 2010-2011 m. tyrime vertino kritiškiau nei prieš metus.

4. Darbdaviams kėlė nerimą ūkio raidos perspektyvų netikrumas konkrečioje ekonominėje veikloje, kuriai priklauso jų įmonės, todėl trečiųjų šalių darbuotojų poreikio augimo perspektyvas ūkio sektoriuose jie vertino pesimistiškiau nei Lietuvos mastu. Faktiškai kas trečias darbdavys mano, kad trečiųjų šalių darbuotojų poreikis Lietuvos mastu pasibaigus ekonominei krizei po penkerių metų nežymiai didės, tačiau taip vertinančių būsimus pokyčius konkrečioje ekonominėje veikloje tebuvo apytikriai penktadalis.

5. Dėsninga, kad visas įgyvendinamas priemones sudaryti patrauklias darbo sąlygas ne Europos Sąjungos piliečiams darbdaviai vertino blogiau nei trečiųjų šalių piliečiai. Ypač didelis darbdavių bei trečiųjų šalių piliečių požiūrių skirtumas išryškėjo vertinant Lietuvos visuomenės pritarimo trečiųjų šalių piliečių integracijos stiprinimui priemonę (nuomonių skirtumo rodiklis siekė net 34 proc. punktus). Kitais atvejais jis buvo gerokai mažesnis. Mažiausi darbdavių ir trečiųjų šalių piliečių pozityvių nuomonių skirtumai buvo stebimi vertinat informacijos apie trečiųjų šalių piliečių poreikius rinkimą (nuomonių skirtumo rodiklis siekė 14 proc. punkto).

6. Palyginamosios analizės rezultatai dinamikoje rodo, jog užsitęsus ekonomikos sunkmečiui, gerokai sumažėjo darbdavių (nuo 74 iki 56 proc.), laikančių, jog trečiųjų šalių piliečių įdarbinimas sprendžiant darbo jėgos trūkumo problemą ekonomikos pakilimo laikotarpiu *yra tinkama priemonė. Kita vertus*, padidėjo skeptiškai vertinančiųjų minėtą priemonę apklaustų asmenų, nurodžiusių šios priemonės *netinkamumą* (nuo 8 iki 20 proc.). Nepaisant to, didesnioji dalis tyrimo dalyvių trečiųjų šalių piliečių užimtumo galimybes vertino palankiai.

7. Palyginti su ankstesnių metų tyrimų rezultatais, darbdavių vertinimų rezultatai dėl trečiųjų šalių darbuotojų poreikio kaitos Lietuvos mastu pasibaigus ekonominei krizei po penkerių metų, nežymiai pablogėjo. Pastarąjį faktą galima sieti su sumažėjusiomis tikslinės grupės atstovų įsidarbinimo galimybėmis ekonomikos sunkmečio metu. Tokiu būdu galima būtų teigti, kad tam tikrą darbdavių pesimizmą šalyje skatino nepalanki ekonomikos ciklą raida.

8. 2009-2011 m. tyrimų duomenų palyginamoji analizė rodo, kad padaugėjo trečiųjų šalių piliečių, kuriems darbdaviai savo lėšų sąskaita sprendė jų gyvenimo sąlygų problemas. Nesuteikiančių jokių paslaugų apmokėjimo lengvatų trečiųjų šalių piliečiams darbdavių dalis sumažėjo nuo 37 iki 30 proc. Nepaisant bendros darbo užmokesčio mažėjimo tendencijos, darbdaviai stengėsi kompensuoti ekonominius nuostolius dėl uždarbio praradimo įdarbintiems trečiųjų šalių piliečiams suteikdami jiems reikiamas gyvenimo sąlygas. Manytumėme, kad tai dalinai susiję su darbo užmokesčio apmokestinimo išaugimu ekonominės krizės metu. Darbdaviams ekonomiškai naudingiau apmokėti dalį trečiųjų šalių piliečių mokamų paslaugų, užuot jiems suteikus aukštesnį darbo apmokėjimą.

9. Apklausų rezultatų palyginamoji analizė išryškino didelius nuomonių apie įgyvendinamas ES priemones (programas, veiklas) skirtumus. Darbdaviai įgyvendinamas

ES priemonės trečiųjų šalių piliečiams daugiausiai vertino vidutiniškai, tuo tarpu trečiųjų šalių piliečiai jas vertino gerai ir labai gerai. Galima teigti, jog tarp skirtingų apklaustųjų grupių egzistuoja nemaža nuomonių priešprieša trečiųjų šalių piliečių integracijos klausimais ir esami požiūriai žymiai skiriasi. Todėl egzistuoja skirtingų gyventojų grupių interesų suderinamumo problema trečiųjų šalių piliečių integracijos klausimais.

10. Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, jog tyrimo eigoje išryškėjo skirtingi darbdavių bei trečiųjų šalių piliečių požiūriai į atskiras įgyvendinamas ES priemonės. Sprendžiant pagal skirtingų rodiklių diferenciaciją galima teigti, kad darbdavių požiūriai į įgyvendinamas ES priemonės (programas, veiklas) gana žymiai skyrėsi. Darbdavių nuomonių įvairovę atspindi tai, jog *programas ir veiklas, kurios skirtos supažindinti trečiųjų šalių piliečius su Lietuvos visuomene ir suteikti bei patobulinti žinias apie Lietuvą, o taip pat aukštos kvalifikacijos trečiųjų šalių piliečių priėmimo į darbo rinką ir integracijos Lietuvoje skatinimą* įmonių atstovai yra linkę vertinti *labiau teigiamai nei neigiamai*, tuo tarpu likusias priemones jie vertino *labiau neigiamai nei teigiamai*. *Būtina pabrėžti, kad vertindami atskiras priemones darbdaviai dažniausiai pasirinkdavo vidutinį atsakymų variantą, nors taip pat egzistavo pozityvių ir negatyvių vertinimų skirtumai.*

III. ANALIZĖS REZULTATŲ IŠVADOS REMIANTIS OFICIALIAIS DUOMENŲ ŠALTINIAIS

1. Statistikos departamento duomenimis, 2001 m. į Lietuvą atvyko 4694 imigrantai. Šis skaičius kiekvienais metais proporcingai augo, 2008 metais jis siekė 9297. Tačiau 2009 m. imigrantų srautas į Lietuvą žymiai sumažėjo. Dėl ekonominės krizės poveikio Lietuvoje ypač sumažėjo tiek darbo, tiek įprastinės imigracijos srautai. 2009 m. į Lietuvą imigravo – 6,5 tūkst. žmonių, tai 2,8 tūkst. mažiau negu 2008 m. Didžiąją dalį migrantų sudarė Lietuvos Respublikos piliečiai (2009 m. – 74,7 proc. emigrantų ir 74,3 proc. imigrantų), o ketvirtadalį – užsieniečiai. Į Lietuvą imigrantai atvyko iš Europos sąjungos valstybių bei kitų Europos šalių, kurios priskiriamos trečiosioms šalims, t.y. Baltarusijos, Rusijos Federacijos ir Ukrainos bei kitų šalių. Kol kas trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje buvo įdarbinami laikinai ir esminės įtakos gyventojų imigracijai neturi. Baigę darbinę veiklą, jie dažniausiai grįžta į savo kilmės šalis. Imigravusiųjų skaičius iš šių šalių

ėmė nežymiai augti tik nuo 2006 m. 2008 m. į Lietuvą imigravo 2,6 tūkst. trečiųjų šalių piliečių, tačiau 2009 m. jų skaičius žymiai sumažėjo (buvo tik apie 1 tūkst.).

2. Remiantis darbo biržos sukauptais duomenimis galima teigti, kad 1995-2004 m.³ buvo stebimi gana žymūs trečiųjų šalių piliečių poreikio rodiklio svyravimai. Tačiau Lietuvai įstojus į ES, trečiųjų šalių piliečių poreikis šalies darbo rinkoje gerokai išaugo. Per visą 1995 -2008 m. laikotarpį trečiųjų šalių piliečių poreikis šalies darbo rinkoje išaugo beveik 20 kartų, nors 1995-2009 m. šio rodiklio reikšmė sumažėjo iki 5,5 karto. Trečiųjų šalių piliečių įdarbinimo poreikis gerokai sparčiau augo tik 2005-2008 m. Anksčiau užsieniečių įdarbinimo poreikio kitimo tempai buvo gerokai lėtesni, t.y. išduotų leidimų dirbti skaičiaus pokyčiai priklausomai nuo metų nebuvo tokie reikšmingi kaip 2005-2007 laikotarpio pokyčiai. Mažiausiai Lietuvos Respublikoje įdarbintų užsieniečių iš trečiųjų šalių buvo 1995 m. (išduotų leidimų dirbti skaičius siekė vos 410). Panašus išduotų leidimų skaičius taip pat buvo 2002 m. 1995-2004 m. laikotarpiu daugiausia užsieniečių buvo įdarbinta 1999 m. (net 1214).

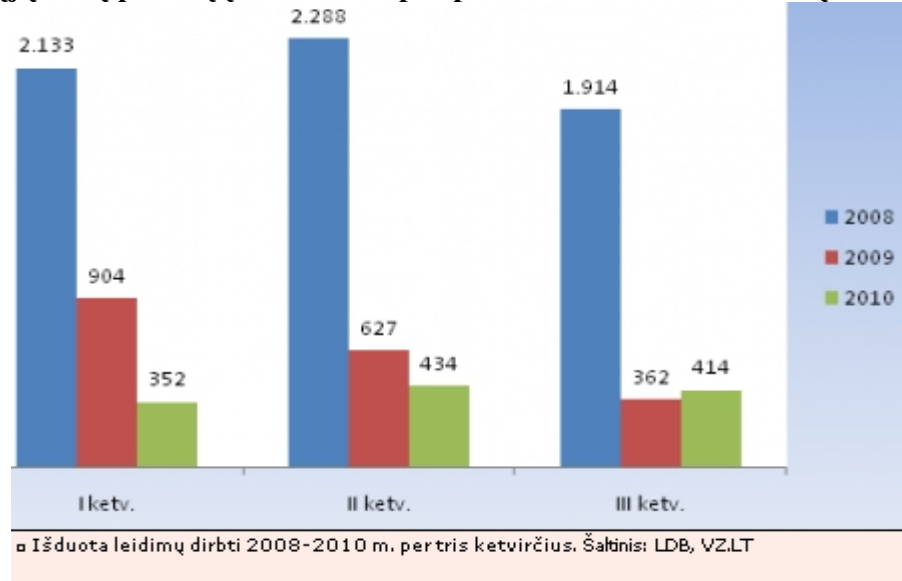
3. Labiausiai trečiųjų šalių piliečių poreikio pokyčius įtakoja šalies ekonomikos raidos netolygumai. Ekonomikos pakilimo metu trečiųjų šalių piliečių poreikis išauga, tuo tarpu nuosmukio laikotarpiais gerokai sumažėja. Be abejonės tai susiję ir su bendrosios situacijos darbo rinkoje pokyčiais, nes jeigu padėtis pagerėja, trečiųjų šalių piliečių įdarbinimo galimybės auga. Būtina pabrėžti, kad būtent dėl ekonominių krizių įtakos gerokai sumažėjo tikslinės grupės asmenų įsidarbinimo galimybės Lietuvos rinkoje 1999-2002 m. ir 2008-2009 m. laikotarpiais. Kitas dėsningumas - pirmaisiais krizių metais buvo pasiektos tam laikotarpiui maksimalios trečiųjų šalių piliečių poreikio reikšmės, vėliau tiriamos grupės asmenų įdarbinimo rodikliai gerokai pablogėjo. *Per visą 1995-2008 m. laikotarpį trečiųjų šalių piliečių poreikis šalies darbo rinkoje išaugo beveik 20 kartų, nors 1998-2009 m. šio rodiklio reikšmė sumažėjo net 3,5 karto.*

4. Paskutiniuosius keletą metų mes susiduriame su situacija, jog trečiųjų šalių piliečių įsidarbinimą ribojančios priežastys labiau įtakojo tikslinės grupės narių padėtį darbo rinkoje nei jų darbinę integraciją skatinančios priežastys. Todėl jų skaičius sumažėjo. Lietuvos darbo birža per 2010 metų sausio – rugsėjo mėn. išdavė 1200 leidimų dirbti užsieniečiams Lietuvos Respublikoje, iš jų: 856 leidimai dirbti užsieniečiams Lietuvos Respublikoje pagal darbo sutartį, 72 leidimai dirbti komandiruotiems

³ Analizei panaudoti nuo 2005 metų sukaupti statistiniai duomenys.

užsieniečiams. Per šį laikotarpį buvo pratęsti 272 leidimai užsieniečiams dirbti Lietuvoje.⁴ Formaliai vertinant, palyginti su pernai metų atitinkamu laikotarpiu, išduotų leidimų dirbti skaičius sumažėjo 1,5 karto. Tačiau 2010 m. III ketvirčio sezoninis šio rodiklio sumažėjimas buvo mažesnis nei 2009 m. (žr. 3.1 diagramą). Tai leidžia daryti prielaidą, kad artimiausiu metu trečiųjų šalių piliečių įdarbinimas stabilizuosis, o kiek labiau pagerėjus ekonominei situacijai, pradės augti.

⁴<http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/Tendencija.aspx?AspXPage=g%5F7BA1CA54AA024430A86D581D71C8B9A9:%2540ID%3D20>.

Trečiųjų šalių piliečių įdarbinimas per pirmus tris 2008-2010 metų ketvirčius⁵

5. Darbo biržos duomenys taip pat kaip ir apklausos rezultatai liudija, kad į Lietuvą iš trečiųjų šalių atvyksta kvalifikuota darbo jėga. Daugiausiai tai darbininkiškas profesijas turintys asmenys. Darbo biržos duomenimis, 2009 m. buvo išduota 2001 leidimas kvalifikuotiems darbininkams, 2008 m. – 7576.⁶

6. Pasak D. Arlausko, šiuo metu įmonės, ieškančios darbo jėgos užsienyje, pirmiausia atsigręžia į Vidurinės Azijos šalis. “Šio scenarijaus neišvengsime, 20 ar 30 metų vėliau Lietuvoje vyks tie patys procesai kaip ir kitose ES šalyse”, – teigia jis. Pirmiausia imigrantų galima laukti paslaugų srityje, dirbti gerų kalbos įgūdžių nereikalaujančius darbus. Tokias perspektyvas kritiškai vertina “DnB Nord” banko vyriausiasis analitikas Rimantas Rudzkis. Pasak jo, Lietuva, eksportuodama aukštos kokybės darbo jėgą, nepajėgi pritraukti aukštos kvalifikacijos imigrantų. Toks trumpalaikis sprendimas, kviečiantis menkai kvalifikuotų, pigiai mokamų darbininkų iš svetur, nesant tinkamai parengtos teisinės bazės, pirmiausia gresia didele našta skurdžiai Lietuvos socialinei sistemai. “Lietuva nepasirengusi priimti imigrantų, privilioti aukštos kvalifikacijos darbuotojų, o mūsų darbo migracijos politika trumpalaikė, nevertinanti tolesnės perspektyvos”, – dėsto A.Sipavičienė. *Be to, Europos migracijos tinklo ir*

⁵ Ramoškaitė I. Leidimų užsieniečiams dirbti Lietuvoje per pora metų sumažėjo 81%. Verslo žinios, 2010.10.20 [http://vz.lt/rss/straipsnis/2010/10/20/Leidimu_uzsienieciams_dirbti_Lietuvoje_per_pora_metu_su#continue]

⁶ Be imigrantų neišsiversime? *Lietuvos rytas*. 2010, Nr. 269.

Tarptautinės migracijos organizacijos atlikti tyrimai parodė, kad net 78 proc. lietuvių imigrantų atvykimą iš trečiųjų šalių (ne ES) vertina itin nepalankiai.⁷

7. Jau dabar pramonininkai pasigenda kvalifikuotų darbininkų ir neatmeta galimybės juos importuoti iš užsienio. Nors Lietuva yra viena pirmaujančių šalių pasaulyje pagal išsilavinimą įgijusių žmonių skaičių, kvalifikacijos kokybe gerokai atsiliekame. Pastarąjį pusmetį dar labiau išryškėjo rengiamų specialistų stygiaus problema, ypač maisto ir gėrimų, tekstilės ir drabužių, medienos ir baldų bei chemijos pramonės sektoriuose. Kvalifikuotų darbininkų ypač trūksta chemijos pramonėje, nors ten ir mokami dideli atlyginimai. Teigiama, jog chemijos pramonėje specialisto parengimas užtrunka kelerius metus, o jo atlyginimas svyruoja nuo 5 iki 8 tūkst. litų, tai nėra mažas atlygis. Darbdaviai pažymi, kad atsivežti specialistą iš Baltarusijos ar Kinijos kainuoja dar brangiau, nei samdyti lietuvi. Tačiau per krizę teko atleisti dalį specialistų, o dabar neberandama, kuo juos pakeisti.⁸

8. Būtina pabrėžti, kad Lietuvoje gyvenančių užsieniečių skaičius nėra tampriai susijęs su trečiųjų šalių piliečių įdarbinimo rodikliu, kuris itin jautriai sureagavo į darbo vietų skaičiaus sumažėjimą Lietuvoje ekonominės krizės metu. Migracijos departamento duomenimis, užsienio šalių piliečiai sudaro vos vieną procentą mūsų šalies gyventojų (žr. 3.1. lentelę). Pastarasis rodiklis 2006-2009 m. turėjo tendenciją nežymiai mažėti (sumažėjo beveik 3 tūkst.). Faktiškai jis yra pakankamai stabilus ir kol kas beveik nepriklauso nuo mūsų šalies ekonomikos raidos netolygumų prieškriziniu ir kriziniu laikotarpiais. Šalyje 2010 m. pradžioje gyveno 32,5 tūkst. užsienio šalių piliečių.

3.1 lentelė

Užsieniečių, gyvenančių Lietuvoje,					
▶ skaičius metų pradžioje, tūkst.					
	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Gyventojų skaičius (iš viso)	3.403,3	3.384,9	3.366,2	3.350,1	3.329,0
Užsieniečiai	35,3	33,1	33,4	32,9	32,5
Užsieniečių dalis*, %	1,04	0,98	0,99	0,98	0,98
* NUO VISO GYVENTOJŲ SKAIČIAUS					
□ Šaltinis: Migracijos departamentas					

⁷ *Imigrantų sulauksime greičiau nei grįžtančių lietuvių.* Veidas, 2011 Nr. 1.

<http://www.veidas.lt/aktualijos/lietuva/imigrantu-sulauksime-greiciau-nei-griztanciu-lietuviau>].

⁸ Kapočiūtė E. Darbuotojus veš iš užsienio. Lietuvos žinios, Nr.245 [http://www.lzinios.lt/lt/2010-10-26/verslas/darbuotojus_ves_is_uzsienio.html].

IV. BESIMOKANČIŲJŲ TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ TYRIMO IŠVADOS IR APIBENDRINIMAI

1. Nuo 2008 metų mažėjant bendram užsieniečių, gyvenančių Lietuvoje skaičiui, besimokančiųjų šalies aukštosiose mokyklose trečiųjų šalių piliečių skaičius nuosekliai augo. Lietuvos valstybinėse ir privačiose aukštosiose mokyklose ir kolegijose studijuojančių trečiųjų šalių piliečių skaičius 2009 metais siekė 1213, o 2007 metais jų studijavo 617. Didžioji dauguma studijuoti į Lietuvą atvykstančių ne ES piliečių atstovauja NVS šalis: Baltarusiją, Ukrainą, Moldovą, Rusiją. Iš esmės šios tendencijos atitinka bendrą atvykstančių į Lietuvą trečiųjų šalių piliečių struktūrą. Didžioji dalis besimokančių trečiųjų šalių piliečių yra 20-24 m. amžiaus jaunimas, pusė atvykstančių į Lietuvą studijuoti jau turi aukštąjį išsilavinimą. Populiariausia studijų šaka tarp besimokančių trečiųjų šalių piliečių yra socialiniai mokslai. Studijų Lietuvoje patrauklumą, pačių trečiųjų šalių piliečių nuomone, lemia galimybė studijuoti anglų kalba (62,3 proc.) bei po studijų atsiveriančios ES šalių darbo rinkos (51 proc.). Be to, beveik pusė apklaustųjų (46 proc.) nurodė, kad ne ES piliečius Lietuvoje skatina studijuoti aukštesnę studijų kokybę, beveik tiek pat (45 proc.) respondentų nurodė, kad Lietuvoje trečiųjų šalių piliečiams atsiveria platesnės galimybės įgyti norimą išsilavinimą ar pakelti esamą kvalifikaciją.

2. Apklausoje metu gauti apibendrinti duomenys leidžia daryti prielaidas, kad daugiau nei pusė į Lietuvą studijuoti atvažiavusių trečiųjų šalių piliečių neketina įsitvirtinti mūsų šalies darbo rinkoje, o siekia gana kokybiško ir finansine prasme prieinamo išsilavinimo pagal norimą specialybę. Tyrimo duomenimis, 38 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų norėtų dirbti Lietuvoje ilgesnį periodą, tačiau visam laikui mūsų šalyje pasilikti norėjo tik 8,4 proc. visų atsakiusiųjų. 32,5 proc. apklaustų besimokančių ne ES šalių piliečių nėra apsisprendę ar norėtų dirbti Lietuvoje, 21,1 proc. Lietuvoje pasilikti nenorėtų.

3. Iš įvairių priežasčių, kurios gali būti kliūtimi įsidarbinant ne Europos Sąjungos piliečiams Lietuvos darbo rinkoje, tyrime dalyvavę besimokantys trečiųjų šalių piliečiai dažniausiai įvardina šiuos veiksnius: nemokėjimas ar nepakankamas mokėjimas lietuvių kalbos, susiklosčiusi sudėtinga ekonominė situacija Lietuvoje, augantis nedarbas, sudėtingos procedūros gaunant darbo vizą, diskriminacija dėl kilmės šalies ar tautybės, siūlomas mažas atlyginimas, per didelė konkurencija vietos

darbo rinkoje. Lietuvoje besimokantiems trečiųjų šalių piliečiams labiausiai reikėtų šios pagalbos siekiant įsidarbinti Lietuvoje: konsultacijų dėl leidimo gyventi ir dirbti Lietuvoje, informacijos apie laisvas darbo vietas ne lietuvių kalba ir lietuvių kalbos kursų.